

Љиљана Малетин Војводић

У егзилу

или интимни водич кроз
Португалију, Каталонију и Амстердам

Уредник
Зоран Колунџија

Љиљана Малетин Војводић

У егзилу

или интимни водич кроз
Португалију, Каталонију и Амстердам

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Упознајући шућу шућину, хтедох да изјубим своју, да видим како је бити странац у шућој земљи, пошто сам странац био у социјалној, и све то да бих јој се једном, ако успе, враћих као домородац.

Борисав Пекић, Сабрана писма из шућине

Признајем, ипак, да је ова прилика...да могу да вам пишем, про- будила у мени извесну радост и зауставила тренутке очајања у којима сам до сада била.

Писма португалске калуђерице

СЕВЕР. НЕСАНИЦА

Лето је. Месец јули.

Налазим се у Финској.

Земљи језера, „Калевале” и сауна. Тачније, на западу Финске, у јужној Осиробонији. У широчинској финској дрвеној кућици, на обали језера. У близини једној прилично небитној месту по имену Алајерви.

Не верујем да је много људи чуло за њега.

Нисам ни ја. Донедавно.

Наводно је Алвар Алто у њему проводио детињство и младост. Мада, нисам баш сигурна у то. Искупило је досадно овде. Али, можда је и Алто био неки досадан лик? Или је волео да се досађује?

Боравак у Финској је требало да буде моја најава: два месеца писања, далеко од свега што ме је оштрећивало. И чинило ми се да је довољно да се изместим из свакодневне живоће – и прича ће почети да се ствара.

Међутим, уместо да пишем, исцрпљена недостижношћу меланхолијом и поларним ноћима, жудим за мраком. Мрклим мраком. Чини ми се да немам довољно ваздуха и да ова непрекидна светлост досећено из мене исисава живоће.

Проналазим низ небитних полова. Проверавам електронску пошту, висим на фејсбуку. Гледам америчке сајуннице. Читавам српске новине он-лајн.

Понекад, најчешће субојом, свраћим у бар. Један једини бар у Алајервију, налик онима из филмова Акија Каурисмекија. У њему ме дочекује конобарица, неколико оцвалих девојака, два-три њанца и џубокс.

Слушам рејро-шлатере. Посмајрам њријише, ѡајешичне, невољене девојке док ѡевају караоке, не обраћајући ѡажњу ни на која, осим на сојсјвену судбину заљибљену у овом нордијском ѡлу.

Празна сам, свесна једино ѡројицања времена, ухваћена у овом чудном ѡросјору, у неком ѡуђем живоју, у овој ѡромој земљи зајоседнујој меланхолијом, земљи „у којој њени цивилизовани, на сијурној дисјанци скривени сјановници”, веома лице на земљу саму и домове које су сјворили у њој „јер оно шјо сјварно ѡседују и оно шјо они јесу, увек се налази у дубокој ѡзадани”.

Уморна сам од нових ѡросјора

Уморна од бежања

Од аеродрома, аушобуских и железничких сјаница

Ишчекивања да ми се нешјо дојоди

Од ѡсла који радим јодинама

Људи које виђам геценијама

И оних које ћу ускоро сресји

Уморна од шјога да будем ѡрисјојна

Од шјога да будем оно шјо грући очекују

А непуне две године раније затекла сам се у Португалији.

ПОРТУГАЛИЈА

МОРА БИТИ ДА САМ ПИСАЦ

Књиџа мора бити секира за замрзло море у нама.

Франц Кафка

Мора бити да сам писац, једноставно, све упућује на то.

Ердаде да Мармелеира – усамљена фарма на југу Португалије, Карла која у суседној соби компонује оперу, Виктор који километрима одавде клеше скулптуру од мермера, Лудгер који брине о нама, његова жена Лизбет, Ленора, Луис...

Мора бити да сам писац, једноставно, све упућује на то.

Лаптоп у мом крилу, Филип Глас у *виндоус медија илејеру*, преријски пејзаж, бонсаи-дрво у близини, врелина јула, тишина и мир.

Мора бити да сам писац, али ја, једноставно, у то нисам сигурна.

Годинама нисам ништа писала.

Али, одувек сам волела да читам. И читала сам, заиста, много, суочавајући се с различитим заносима и разочарањима.

Моја прва сећања на књигу везана су за *Принцезу на зрну трашка*, *Малој принца* и Сјенкјевичев роман *Кроз њуститињу и прашуму*.

Након тога сам, попут многих, прочитала *Голи ручак* Вилијема Бароуза, *На њују Цека Керуака*, *Сигарџу*, *Ловца у жиџу*, *Смрт у Венеџији* и *Тониа Крејера*, *Мајстора* и *Мар-*

јаришу, Набоковљевоу *Лолишу*, Џојсов *Порџретш* уметника у младости, Фурнијеовог *Великој Мона*, *Глад* Кнута Хамсуна, комплетног Шекспира, Црњанског, Достојевског ...

О писању никада нисам размишљала. Једноставно, оно је било нешто што се само по себи подразумевало, попут јела или ходања.

А онда сам уписала књижевност. И с неком новом страшћу, почела да ураћам у критичке студије и историје књижевности, када бих их већ ижврљане и оштећене доносила из библиотеке, уживајући у задовољству које ми је доносило тумачење.

Потом сам се запослила. И почела да се затрпавам текстовима средњошколаца који су, упорно, одбијали да читају. Колико ли сам само школских састава прочитала у последњих десетак година? Десет година пута пет одељења, пута двадесет до тридесет ученика, пута бар двадесет радова по особи годишње. И пута једна и по страна просечно! Бар 30 000 страница, најчешће глупости!

И дуго ми је било потребно да се изнова вратим себи и књигама које би ме *појаћале појуиш најдубље несреће, појуиш смрти некоја која смо волели више но што волимо себе*, и да и сама почнем да пишем.

Или ме је Виктор натерао на то?

Л И С А Б О Н С К А П Р И Ч А

На позив Фридриха Монроа, Филип Винџер, инжењер звука, сџиже у Лисабон. У њему не налази пријатеља јер Монро нестјаје, оштављајући недовршен филм. Трајајући за њим, Винџер проналази инспирацију у лику певачице Терезе и завођеиве музике „Магредеуш”. Фасциниран Лисабоном почиње да снима звуке и емоцију шоја прада...

Путовање у Португалију започела сам још давно, уз *Лисабонску причу* Вилхелма Вима Вендерса, *Аингу* и *Магрегеуш*, заведена атмосфером овог не превише занимљивог филма, заснованог на *блузерском тласу* Терезе Салгуеиро, која је меланхолични фодо запевала још као шеснаестогодишња девојчица на лисабонским улицама и тавернама. Уз Молињину *Зиму у Лисабону* то је било и једино што сам о Португалу знала пре доласка у Лисабон.

А онда сам стрмим лисабонским улицама кренула у откривање земље која је открила *йола светиа*.

Доживела наслаге историје и трајања. Вожњу трамвајем лавиринтима рушевне Алфаме. Керамичке мозаике по скривеним баштама, раскошним палатама и манастирским предворјима.

Музику Амалије Родригез.

Вино верге.

Судар Атлантског океана с реком Тежо. Место са којег је Васко де Гама испловљавао ка великим Открићима.

Као и савремену архитектуру, футуристички Парк нација.

И док смо преко дана Виктор и ја трагали за *азулежу* плочицама, доконо се, туристички, занимајући за све оно што смо у брошурама о том граду могли прочитати, увече бисмо, у Баиро Алту, испуњеним присном, комшијском атмосфером, клонећи се насртљивих дилера хашиша, седели у двориштима кафеа и испијали сангрију.

И чинило се да не постоји поетичнији град од Лисабона. И да бисмо месецима могли остати у њему. Само да није било Лудгера ван Бурена и Ердаде де Мармелеире, који су чекали на нас.

Са жаљењем смо зато кренули, 17 километара дугим мостом Васко де Гама, кроз поља маслина и храстових стаба-ла пут Еворе и 250 година старе фарме у покрајини (ако је

веровати мом слуху) Алентежу, негде између Еворе и Естремоза, до уметничке фондације необичног имена, Образ, коју су већ неколико година водили Лудгер и Лизбет, Холанђани разочарани западним начином живота, а одушевљени Португалијом и њеном душом.

Лудгер ван Бурен, доктор философије, педантан, предвидив, куртоазан и од португалског сунца румен у лицу, и нешто суздржанија Лизбет Херманс.

„Добро дошли! Осећајте се као код куће!” пожелели су нам, уз осмех, показујући нам Ердаде де Мармелеиру, Фарму дуња, саздану од огромне камене зграде и белих помоћних кућерака с *азулежу* плочицама утиснутим у малтер.

По читавом имању, огромној изложбеној сали и концертном подијуму биле су размештене Лудгерове скулптуре и саксије с цвећем. И мада је ово прилично изоловано имање било луксузно сређено, дух старине био је очуван колико год је то било могуће.

„Одморите се, па сиђите на вечеру!” позвао нас је углађени Холанђанин уводећи нас у наш део куће.

„Мене ова њихова Фарма дуња тако подсећа на Бертолучијеву *Украдену леиошу*”, рекла сам Виктору, с усхићењем.

„Мене не”, одговорио је незаинтересовано.

Д О Ч Е К

Тачно у 21 час зачуо се звук некаквог старог звона у ходнику.

Био је то Лудгеров позив на вечеру.

Неколицина нама непознатих људи већ је о нечему живо разговарала, када смо им се Виктор и ја придружили.

„А, ево их и наши нови гости”, рекао је Лудгер представљајући нас брачном пару Бразилаца: Розалби и Италу, ин-

структорима трансценденталне медитације; некадашњем лисабонском филмацији, Луису, његовој пријатељици Ленори, као и Карли, флаутисткињи из Амстердама, која је на фарми боравила с преслатким кћеркама, Луном и Лучијом.

„Карла предаје на Конзерваторијуму у Утрехту. Иначе је лезбејка, само је једна од девојчица њена кћи. Помало је необична, али врло је драга, видећеш. Овде је већ четврти пут”, шапуће ми Лизбет у поверењу, не претпостављајући да ће ми Карла постати пријатељица и да ћу је ускоро разумети боље од њених „еманципованих” сународника.

Вечерамо на веранди, у сумрак.

Испијамо одлично португалско вино. Црно и бело.

Одмеравамо снаге и међусобно се процењујемо, глумећи оно што бисмо желели да други у нама виде.

Стварамо приче инспирисане првим утисцима о људима и животу који нас очекује.

Утисцима који ће се ускоро оснажити или распрснути у парампарчад.

ЛУДГЕР ВАН БУРЕН

Ердаде де Мармелеира ме подсећа на војвођанско село, бабу и деду, недељне ручкове, тешку и тамну супу с кнедлама од гушчије цигерице и домаћу штрудлу с маком. На алергију на полен, амброзију и старе књиге пожутелих корица с мирисом влаге. На детињство у које сам, у последње време, почела носталгично да се враћам.

Насупрот мени, која стрепим од живота далеко од града, Виктор је пресрећан. Посматрам га како задовољан лу-та пољима уживајући у природи Ердаде де Мармелеире.

И мада то нисам могла тврдити за његову жену, Лудгер ван Бурен ми се одмах свидео. Истина, с почетка сам већ

била сигурна да постоје два Лудгера ван Бурена: интелектуалац западноевропске провенијенције, углађен, реторичан, са смислом за организацију и меру, као и његов португалски двојник са сламнатим шеширом на глави, одушевљени поклоник сунца и вина, насмејани и предусретљиви Руђеро.

Ни сама нисам била сигурна који ми је од њих двојице био ближи? Иако ми је онај са дечачким сјајом у очима био дражи, вероватно сам оног рационалнијег много боље разумела.

Упркос томе што је у Холандији имао значајну универзитетску каријеру, Лудгер је, чини се, највише поносан на идеале своје младости. Са страшћу у гласу и ужарених образа, препричава нам како је у студентским данима, боравећи у некадашњој Чехословачкој, једне ноћи пробудио високог официра СССР-а протестујући против совјетске окупације те источноевропске земље.

Наравно, свет је и даље остао исти, а млади Лудгер ван Бурен је ту ноћ провео у чехословачком затвору. И стекао несвакидашње искуство.

„Каква будала”, вероватно је помислио Рус наређујући да га ухапсе.

„То није био мој једини сусрет са затвором”, говори с дећињим поносом.

„Привели су ме и у Стокхолму након што сам, на некакој међународној конференцији коју су организовале Уједињене нације, седећи међу посматрачима, неочекивано устао држећи у руци транспарент на којем је писало: *Не забора више Мај Лау!* – подсећајући присутне на покољ који су у Вијетнаму извршили амерички војници.”

„И шта се после десило?” питам га.

„Ништа посебно, као и претходног пута, завршио сам у затвору. И док су ми се совјетски војници отворено подсме-

вали, Швеђани су ме сутрадан отпустили готово се извињавајући. Претпостављам да су мислили да је неколико затворских сати довољно строга казна.”

Судећи по ономе шта нам је испричао, сем тих младачких испада Лудгер није имао других искакања из традиционалног западног миљеа. По завршетку факултета оженио се, докторирао, купио кућу и стан, живећи онако како се то од човека његовог знања, статуса и година и очекивало.

А онда је у његовој 50-тој васкрснуо младић који се некада побунио против неправде у свету, који ће презрети естаблишмент у који се тако добро уклопио, и који ће у португалској провинцији купити хацијенду на којој ће „неговати”, властиту жену, мноштво уметника, покојег туристу и три кокошке.

Тачније, Лизбет је била та која је, путујући Португалијом, пронашла запуштено имање и помислила да би од њега могла направити дом. Лудгер је, с почетка, негодовао, да би се потом, за разлику од Лизбет којој је упознавање нових људи, размажени уметници и живот на селу већ почео да смета, у Португалију заљубио заувек.

У португалском вину, сунцу, дружењу са сељанима, вајању и глуми у локалном позоришту, Лудгер ван Бурен је коначно пронашао себе.

И није намеравао да све поново изгуби.

С К В О Т Е Р С К О И С К У С Т В О

„Знаш, Луис је симпатичан, али помало чудан. Док је с Лудгером уносио мадрац у Карлину собу, ја сам их понудила кафом и Луис је загрлио мене и Лудгера говорећи: „Људи, управо сам доживео мистично искуство. Лудгер и ја смо помагали Карли, Леа нам је скувала кафу и сви смо, за

тренутак, постали једно биће. А то је суштина свега: свеопшта повезаност и љубав”, препричавала сам недавни догађај Виктору.

„Позвао нас је да га посетимо. Њега и Ленору”, одговорио ми је; било је очигледно да му је Луис симпатичан.

„Једва чекам да видим како живе, читава његова прича звучи необично”, рекла сам.

„Хајде, упадајте”, викнуо нам је Луис сутрадан и ми смо се укрцали у његов скоро распаднут аутомобил.

Петоминутна вожња била је жестока: ветар је шибао кроз отворене прозоре, музика је била прегласна а аутомобил се заносио по неравном путу.

„Одакле ти *Свонси*”? питао га је Виктор претурајући по касетама разбацаним по поду.

„Имам доста музике. Можеш узети шта год хоћеш. Осамдесете су супер. Зар не?”, прокоментарисао је.

Илазимо из аутомобила и стајемо пред два бела, камена кућерка.

Седамо на камену терасу, на дрвене трonoшце. На столу су *фені-шуи* кристали и плава, провидна пирамида.

„Добро дошли! Ево, видите: немамо водовод, немамо струју, немамо канализацију, али имамо природу, здравље и чисту савест! Никоме не плаћамо станарину и никоме не одговарамо ни за шта. Желимо да избришемо прошлост, не мислимо о будућности, не робујемо материјалном. Живимо са природом и истином. И знамо шта једемо и колико смо гована посрали. Јер сопствени измет избацујемо голим рукама и лопатама”, објашњава нам Луис са поносом.

Нажалост, смрад пољског тоалета, који допире из оближње шупе, ремети ужитак и мути изговорене реченице. Али правимо се да је све нормално: овај култ природе, Луисове мономанске тираде и велико, лично Откриће.

„Ово је Ленорина кућа”, објашњава показујући руком у правцу омање куће наслоњене на његову.

„Некада давно, у њој је боравила стока. А онда се један од краљевих надничара оженио и почео да живи у њој, да би се, после стотинак година, у кућу уселила Ленора.”

„Да ли су обе куће ваше?” интересујем се.

„Не, будући да су краљеве, а краља немамо, куће не припадају никоме. Практично би било ко могао да се у њих усели. ”

„И Леа и ја?” заинтересовао се Виктор.

„Зашто да не?”

У Ленорину кућу улазимо кроз завесу од плутених чепова. Премале собе окречене су свежеом, белом бојом. Оскудни зраци светлости осветљавају стару кожно фотелју, сталак с гардеробом, књиге, у црвено обојене дрвене шалукатре.

„Ленора, предивно је. Ко ти је помогао да кућица овако изгледа?” питам је.

„Сама сам је уредила”, одговара срамежљиво.

„А, да, ти си завршила архитектуру”, присећам се јер ми је и о њој Лизбет причала, „да ли се баш бавиш унутрашњом декорацијом?”

„Понекад. Кад помажем пријатељима с факултета.”

„Да ли и они живе попут тебе и Луиса?”

„Свима се допада њена кућа и ова природа, али нико од Ленориних пријатеља не би живео на овакав начин”, одговара ми Луис будући да Ленора не налази речи у свом енглеском вокабулару.

„Предиван је овај мрежаста балдахин? Изгледа бајковито. И њега је Ленора сама направила?” питам га.

„Јесте, али ислучиво из практичних разлога. Алергична је на уједе комараца. Без ове мреже не би опстала.”

„Да ли се ноћу плашиш да спаваш сама?” питам Ленору.

„Зашто би се ико бојао природе. Опасности вребају у граду”, додацује ми Луис нестрпљиво. „Хајдемо сада у моју кућу.”

Луисов нешто пространији дом био је намештен аскетски, без нежног Ленориног рукописа, али је под, као и у њеној кућици, био камени, строп дрвени, шалукатре црвене. У спаваћој соби налазио се кревет и полица за књиге, направљена од цигала, као и низ *азулежу* керамичких плочица које су одмах привукле моју пажњу.

„Ево, овако изгледа несређена мушка кућа”, говори нам Луис.

„Одлично изгледа, све је у њој тако чисто. А ове плочице су просто чаробне”, говорим му присећајући се Лисабона и своје потраге за њима.

Истог момента Луис узима једну од плочица и пружа ми је.

„Понеси је, слободно. Ја их ионако имам превише. Случајно сам их пронашао на лисабонском отпаду. Вероватно их се неко отарасио будући да су, помало окрњене, за њега изгубиле вредност. Надам се да ти то не смета?”

„Наравно да ми не смета. Прелепа је. Хвала ти.”

„Сачекај, имам још нешто за тебе”, говори ми прилазећи полици на којој се сушило лековито биље.

„Овај ће ти чај пријати. Смирује душу и доноси лепе снове. А за Виктора имам нешто моћније: храстову кору за његове скулптуре”, рекао је уз осмех, дајући ми папирну кесу на којој је руком био исписан натпис *hipericao*.

И док Виктор и Луис одлазе у шупу како би сакупили плутени омотач, Ленора нестаје у башти из које се враћа носећи у корпи листове некаквог биља.

„Да ли волиш чај од менте?” пита ме.

„Наравно”, одговарам ослушкујући разговор између Виктора и Луиса.